Василь і Настя були бідні люди. Спокійна совість і здорові руки — то їх цілий маєток. Та й ще мали вони маленьку хатину під самісіньким лісом. Тую хату дістала Настя по батькові, а Василь пристав до неї.

Немало він наклопотався, заки до того прийшло. Немало здоров'я коштувала Василя Настя, а все то лишень через лісничого. Як лихий на душу, наважився він на Настю. Дороги їй перейти не давав, а вже за ліс, то і не згадуй.

Най би вам на сміх вибігла, так він вже є коло неї, як з-під землі вийде. Василь хоть вірив Насті, так все-таки боявся о неї, бо любив єї дуже. Як перед яструбом хижим, беріг єї перед отсим лісничим поганим.

Раз навіть через те прийшло було до великого клопоту. Пішла Настя, не пішла, а стрибнула в ліс, звичайно, — ліс щд боком. Збирає гриби і не вважає, а ту лісничий, як кіт до птиці, підходить. Підходить, підходить, та й — цуп!

— Не втечеш мені, — каже, — козонько дика, не втечеш. Сполюю я тебе аж нині.

І як тога потвора сунеся до лиця та все своє: не втечеш та не втечеш!

Настя в крик: "Хто в Бога вірує, най рятує!!!" Але годі. В лісі тиша безконечна. І духа людського не чути. Лиш пташки цвірінькають на вітях, щось радяться і змовляються, а ту на раду нема часу. 1 хто єго знає, до чого було би прийшло, якби не Василь. Десь єго пан Біг на ту хвилю надніс; він прискочив, відбив Настю, ну і, звісно, в злості щось троха доторкнувся лісничого.

Кілька неділь відлежав пан Стшалковський, а як встав, то хотів Василя подавати до суду. Але не подав, лишень все острив собі на него зуби.

— Коби я того розбійника, — каже, бувало, — дістав у свої руки, відплатив би я єму за своє!

Але Василь не так-то дуже й боявся лісничого. Руки у него, як довбні, плечі, як ворота, дав би собі раду. Він тішився, що встеріг свою Настю, як першу вишеньку на дереві, та й жив собі з нею щасливо.

Хатка у них, як кажу, маленька та й під самим лісом, так що гілки дерев б'ють єї по стрісі. Коло хати кілька грядок на закришку та на капусту, а там дві чи три нивки, такі вузенькі, як те полотно, що єго білять над водою. Не ниви, а стежки-суголовки. Та хоть в такій біді, они жили щасливо. Він ходив з сокирою в село, а вона до шмаття або до кужелі. Вже то Настя всяку роботу знала, нема що казати. Ну, а він також. Так якось давали собі раду і крутили не согірше своїм Божим світом.

Тепер у них клопіт. Дитинка хора. Ще їй року нема, а таке вже мудре, як старе. Надивитися не годен. Недавно, не знати з чого, занедужало і ніяк не годно прийти до себе. Кашель і кашель. Аж заходиться бідне. Нині їй гірше. Під вечір дістало гарячку, так що й рідної матері не пізнає. А кашляє, аж затягаєся, слухати прикро. В грудях їй харкотить і булькоче, лице аж посиніло від утоми.

А ту в хаті зимно. Таке зимно, як в ледівні. хоч дреглі студи. Вікна замуровало, повиписувало на них всілякі квітки та цяцьки, по стінах повибігали лиси, а пару, що пустиш з рота, так вона зараз і мерзне на повітрю. Біда!

Де що було на обійстю до палива пригідного, спалили. Плоти обнесли, загату дочиста розібрали, а тепер хоть зубами дзвони.

Зажурився Василь. Сидить біля скрині, голову опустив на руки, думає, яку би раду дати.

Настя коло дитини заходиться. Одиноким на цілу хату кожухом обікрила єї, колиску присунула до самої печі, та ще й сама нахилилася над нею та й хухає.

А воно грудьми так носить, що дивитися прикро, а як зайдеся кашлем, то так, аж стіни трясуться і вітру знадв^ ру не чути. А вітер вам неабиякий. Аж стріху на хаті дере.

— Слухай, Насте, — озивається Василь — може би, їй чорної ріпи з цукром, га?

— Давала я, — не помагає. І ріпи давала, і соку з цибулі, чого йно люди не доповідали, давала, але всьо за ніщо.

— Гм, — сумно відповів Василь, потираючи чоло та голову рукою. Він щось мав на гадці, але не міг, чи всти-дався сказати. Вкінці зважився і якось тихше та несміло промовив до Насті:

— А може би, до знахора піти, най заговорить?

— Грішне діло, — коротко відповіла Настя.

— Хто єго знає, чи грішне. Може, йно так люди кажуть? Що в тім за гріх? Коби лиш помогло, так піду. Кажуть, що Гринько ворожбит; вміє замовляти. Піду до него.

Він встав і справді хотів іти, але Настя здержала єго.

— Не іди, — каже, — я вже скликала, де хто йно був на світі. Не допомагає. Сиди краще. Мені щось лячно. Не пущу тебе. І як там іти у

таку шувір? Там пса вигнати жаль... Воно й так не поможе. Вже нашому маленькому либонь виходу не буде. Прийдеся воробчикові погибати. Замерзне воно, заков'язне на такій стужі.

— Заков'язне, кажеш, — озвався по хвилі Василь, — так розпали.

— Та чим?

— Як то чим, а чим же палиться? Дровами!

— Які ми там дрова! Від тижня в комірчині, як вимів. І трісочки нема.

— Нема? То я принесу. Не журися. То моє діло, моя в тім голова.

Настя підняла очі з-над колиски і глянула на него.

— Принесеш? — спитала недовірчиво. — А звідки?

— Моя в тім річ, звідки. Досить що принесу і не вкраду.

— Не вкрадеш?

— Кажу, що ні! Коби лиш трохи втихло, принесу, і буде тепло...

"Ліс то річ Божа, — говорив згодом до себе, — Божа і людська. Росте собі деревина та й росте. Ніхто єї не плекає, не підливає, не обкопує, навіть ніхто не знає, кілько єї там є, кілько гине, ломиться від вітру, кілько з коріння гіускає. Звичайно ліс. А вона все своє: не вкрадеш та не вкрадеш! Яка ту крадіж?"

Настя не відповіла нічого. Вдивилася в него своїми лагідними очима, а відтак, змінюючи голос, сказала:

— Василю, порубай ступу. У нас і так нема що опиха-ти. Як Бог дасть просо, то скочу до сусіди. Порубаєш?

Василь був привик слухати Насті, так як слухають деякі мужі своїх добрих жінок. Знав, що вона єго на зле не намовить. Але тепер єму і через гадку не перейшло послухати баби. Він подивився на неї, якби хотів сказати "здуріла!.."

— Ступу кажеш зрубати, ступу?.. Сегодня ступу, а завтра що?.. Може, двері?.. Га?..

Того "га?" він вимовив якось голосніше і злісно. Видимо злісно. Вилетіло оно, як клин з єго горла, і пішло по хаті. Вдарило об стіни і відбилося, вдарило об уші і серце Насті і також відбилося якимсь сумним і жалібним тоном.

Вона не відповіла нічого. Ще нижче похилилася над колиску дитини, так що своїми теплими грудьми доторкалася єї зимного тіла і гріла єї своїм віддихом.

Кашель у неї перестав на хвилину, і дитина задрімала. Пильно слухала Настя єї віддиху тихого, короткого, важкого. Відтак віддала єї в опіку Пречистої Діви, що найкраще знає материнську любов і розпуку, і задрімала.

В хаті зробилося тихо. Лиш вітер вив надворі і вдирався крізь дряхлі стіни у хату. На шибах і стінах світився мороз. Слабонька поломінь малої нафтяної лампки, що світилася без скла, то погасала, то знов оживала і блимала неясно. Дим ішов від неї чорними нитками і осідав на стелі.

— Заснула, — сказав Василь сам до себе і встав. — Добре, що заснула. З бабами непорадна година. І так їй зле, і так недобре. Лоточить тобі голову, що зимно, а по дрова піти не пускає. Добре, що спить.

Поглядів шапки, стягнув ремінь і тихо, так тихо, як єму лишень на те величезні чоботи позволяли, висунувся з хати. Замкнув легонько двері і опинився в сінях.

— Але ж бо виє! — говорив, наслухуючи рев бурі. — Зле іти, то правда, але зато безпечно. В таку лють лісничий спить, коли не запиває у мельника. Худоба!

На омацки віднайшов сокиру, що заєдно лежала в куті під зільницею, і відчинив двері надвір. Нараз обдуло єго студеним вітром.

Вийшов.

В першій хвилі не знав, що робити. Чи йти, чи вертати? Мороз запер єму віддих у грудях, а вітер напрасно кинувся на него, підніс єго з землі і, мов фуркальцем, обкрутив ним кілька разів в повітрі. А до того засипав ему очі холодним мокрим снігом.

— Во ім'я Отца і Сина, — сказав Василь, насилу вдержуючись на ногах, — а то лють погана! Ще-м такої не видів. А вітер який! О! Певно, хтось повісився в лісі. Коби іак лісничий, дав би єму пан Біг на розум...

Але куда ту іти, — світа Божого не видно. Треба брати ліворуч в грабину, — там затишніше.

І він сміло встромив свої чоботи в глибокий сніг. Чоботи пірнули, як сокира в воду. Василь запався в сніг по самі коліна. За холяви насипалося снігу, як муки, зимної і вогкої, що гнеть топилася на теплому тілі і струйками спливала аж додолу, на пальці. Але Василь не дуже вважав на тоє. Не першина єму така дорога. На те він хлоп. Сокиру застромив за ремінь, до руки взяв якусь грубезну і довжезну запруту і, підпираючись на ній, як на кулі, брів дальше і дальше. До ліса прецінь близько. Лиш кілька кроків. Так, але тих кілька кроків прийшлося іти мало не цілу годину. Іноді Василь по саму шию западав у снігову заспу

та лиш насилу вилазив з неї, пріючи, як руда миш. Було і так, що здавалося єму — от і конець. Тут тобі ко-нець, Василю! Довкола сніг, як море, а сили нема ніякої, прийдеся загибати.

Так добрався до першого граба і став. Плечима оперся о холодний пень, щоби хоть трохи відпочати.

З уст і з цілого тіла пара ішла, як з печі. Раз гаряче робилося єму, то знов зимно, наперебій. Відтак прийшла дрож, зуби стали бити об себе, як сікачі, перед очима літали іскри. Потім і дрож устала і всьо тіло піддалося одному чуттю стужі.

— Біда, — погадав собі Василь. — Можно замерзнути під грабом. Погане діло. — 1, щоби хоть крихту розігрітись, став бити себе руками по плечах. — Гу-у! Лють скажена! Ніг собі не чую. В лице як шпильками коле. Аж пашить. Скарає єго пан Біг за мене і за мою дитину! Гу-у!

На згадку дитини цілий ряд інших забутих гадок і споминів надлетів єму до мислі. І згадав він колишні парубоцькі часи, згадав, як лісничий забігав коло Насті. 1 згадав своє весілля, і повесільне своє горованє удвійку. Згадав вкінці і тую хвилю, як він, складаючи гордість з серця, пішов до пана Стшалковського і просив, щоби продав, — продав, а не з ласки дав, — хоть фіру дров, а пан Стшалковський, усміхаючись злобно, як чорт на образі до Єви, поклепав єго по ремені і сказав ласкаво: "Най прийде Настя!" На тую згадку кров ударила ему до лиця. Пальці, закляклі від зимна, розпростувались і зараз зложилися в здоровий, грізний хлопський кулак. "Не до-чекаєш, сатано погана!" — засичав крізь зуби і рушив з місця.

Утома, зимно і розпука зникли нараз з єго серця, а натомість з'явилися гнів і ненависть. Він стиснув топорище, аж затріщало, і великими кроками пустився дальше.

— Коби як зиму перебути, а там я тебе не боюся! — думав по дорозі.

В лісі не було тільки снігу, що перед лісом. Під лісом, звичайно, вітер надуває. Тому Василь ішов скоро і за хвилю опинився над глухою долиною, в котрій літом стояло озерце дощової води, лежали виверти поторощених бурею дерев, росли квіти всілякі і гриби. Іноді видніли також на мокрій грязі сліди, де качалися дики. Тепер там не було нічого, лише сніг. Один рівний і чистий сніг.

— Тут буде найкраще. Навіть голосу не чути, бо в долинці, а до того, вітер. Господи, помагай! — 1 Василь з цілої сили став валити сокирою по невеличкім грабчаку. Він чинив се з якимсь лютим завзяттям, так, якби то не дерево було бездушне, а ворог живий і дуже недобрий. Уявляв собі, мабуть, що то не грабчак, а лісничий попався ему в руки.

Глухі відгомони лунали сотними голосами по лісі. Від дерева до дерева, від корча до корча неслася вістка, що якийсь пакосник, збиточник втиснувся в лісове царство і відбирає життя молодій деревині. На тую вість дерева зашуміли грізно. Махали гіллям, скрипіли вітями, шуміли галузками. "Не руш! — казали, — тікай, лиши!" І аж додолу для пострахy нагинали свої голови високі. "Не руш!" Але Василь не зважав на ті погрози. Раз в раз валив сокирою в грабовий пень і за кожним ударом добував якийсь глухий, гробовий виклик: — Гу!

Далеко, аж за десяті дерева летіли дрібні тріски; пень був підтятий. Тоді Василь став, випрямив спину, відсапнув і сокиру сховав назад за ремінь.

— Та-а-ак! — сказав з видимим вдоволенням і нагнувся всім своїм дужим тілом на дерево, щоби єго зломити і повалити на землю.

Затріщав грабчак, захитався і піддався невмолимій судьбі. Але лягаючи, поторощив немало гілляк на сусідніх деревинах, бо чіпався їх і немов просився, щоби єго піддержали і не дали упасти. Та годі! Всі жили, що лучили єго в землю, перетяло вістря сокири, і він мусив упасти. Упав і глибоко зарився в сніг. Ліс зашумів ще дужче. З якоюсь

невисказаною грозою били галузи об галузи, тріщали і скрипіли гілки, стогнали пні.

Василь нагнувся до землі, відпорпав сніг і підвів дерево за один кінець вгору. Тепер воно не противилося єму, звичайно, як річ мертва. Він легко спустив собі один єго кінець на праве рам'я і, нагинаючись та присідаючи, так довго підсувався під него, поки ціле дерево не зависло єму на плечі, як коромисло.

— Славити Бога! — сказав і хотів пуститися додому. Але втім почув якийсь шелест, і серце єму забилося тривожно. Вправді вірив в безвинність свого чину, а все-таки свідомість чужої власності відзивалася часом в якійсь далекій закутані єго спрацьованого мозку.

Він став.

Шелест було чути доволі добре. Се хтось ішов лісом, і то недалеко. В пітьмі ночі годі було добачити, хто — чи звір, чи чоловік, але ступання ніг було чути зовсім виразно. Оно наближалося все ближче і ближче.

— Може, дик, — погадав собі Василь і мимохіть відскочив вбік та оперся плечами задля оборони о найближчий пень старого дуба.

То не дик.

О кілька, щонайбільше о кільканадцять кроків перед Василем поміж деревами блисло слабоньке світло. Як іскорка, запалало в темно-сірій пітьмі ночі і сніговиці. Блисло і не згасло. Зависло на грудях лісничого в маленькій ліхтарці, причіпленій до ременя, що висів через плечі і придержував велику стрілецьку торбу.

Так, се був лісничий — грізний, невмолимий Василів ворог.

— Стій! — зверещав дико, знімаючи з ременя рушницю. Не потребував кричати, бо Василь і без того став з

грабчуком на ремені під дубом і не знав, що з собою почати. Втікати по снігу тяжко. У лісничого ліхтарка і добра, вірна рушниця. Годі.

— Стою, — відповів Василь глухо і дожидав, що буде дальше.

— Стоїш, — говорив лісничий і аж сопів зі злості. — Ану стрібуй, рушся, ти, розбишако! Стрібуй! — Василь мовчав.

— Стулило тобі? Мовчиш? А видиш! А чи пам'ятаєш, що ти зі мною зробив в тім лісі два літа тому? Пам'ятаєш? Почекай же ти, чортівське кодло! Кидай патик! Чуєш?!

Василь стояв під дубом і мовчав. Патика кинути не хотів. Якась безсильна злість сціпила єму зуби. Так буває не раз у сні. Втікаємо перед ворогом, втікаємо, гонимо, кілько сил стане, гонимо, аж ту перед нами пропасть. Перед нами пропасть, за нами ворог, — що ту почати? Через хвилю піт зимний обливає наше тіло, ми пручаємося, відчиняєм насилу очі і будимося з немилого сну.

Але Василь не міг збудитися, бо се не був сон, а ява.

— Кинеш патик? — зверещав лісничий вдруге, але так сильно, що переміг рев лютого вітру. — Кинеш?! — і кількома кроками підійшов до безборонного хлопа.

— Пане! — озвався Василь і чув, що в тій хвилі не він говорить, а промовляє з него батьківська любов і розпука,

— дитина хора, мерзне на зимні!

— Ха-ха-ха!!! Дитина хора! А що ж мене твоя дитина обходить? Твоя і Насті! Ха-ха-ха! — Він засміявся диким, пекольним сміхом. — Слухай, хлопе, — сказав по хвилі, — а чому ти Насті не пустив до мене по дрова? Га?! Чому?!

— І відіпняв від ременя ліхтарку і підніс її до очей Василя та дивився в його лице злобно.

Василь не втерпів. Чув, що видержав до краю. Чув, що прийшла хвиля рішуча. Або взад, або вперед. Він кинув собою вперед і відтрунув лісничого від себе.

— Ах ти, падлюко хамська! Я тебе... — верескнув лісничий і в тій хвилі замовк. Лежав як довгий на снігу. Василя коло него не було.

— Чекай! — кричав лісничий, зриваючись на ноги. — Чекай! — підвів рушницю.

Блиск, гук, грім... І Василь повалився на землю.

Так падав перед хвилею грабчак, підтятий його рукою.

По лісі пішов відгомін вистрілу. Пішов, полинув, ударив о віконце невеличкої хатини під лісом і заглух.

Тихо. Навіть вітер замовк на хвилю. Здригнувся. Налякав його вистріл нечайний. Але гнеть він опам'ятався, прийшов до себе. Зірвався, піднявся і скоро та поспішно закрив великими жменями білого снігу сліди кривавого чину...

Тихо. Лиш вітер реве і скиглить, і лютує, аж дерева гнуться додолу. Дивно і напрасно якось вимахують своїми вітями, мов руками, і торкають тебе, і шепчуть, і розказують собі щось дуже страшного.

А в малій хатині під лісом стає чимраз зимніше. Прискає лампа, скриплять лати на стрісі, моцуються крокви з морозом. А великі старезні липи на лісовім високім окопі раз в раз б'ють своїми гілляками до замерзлого віконця. Раз в раз. Они чимдуж хотять Насті щось цікавого сказати.

Але Настя не чує їх, бо спить. Заснула над колискою свого хробачка слабонького, і приснився їй сон дивненький. Десь вони, всі троє, з Василем і дитиною, перейшли на іншу хату, до іншого села. 1 так їм там добре, так весело, безжурно. В хаті тепленько, в коморі достатно, на них одежа нова, не драна, і всі они такі щось дужі, веселі. Аж любо! Довкола них люди привітні і щирі, а лісничого навіть не видати.

Гей, не будися, Насте, бо шкода такого сну!..